

عرفه، روز معرفت و شناخت و روز خودشناسی و خداشناسی

نگرشی بر دعای "عرفه" صحیفه سجادیه ...

نگرشی بر دعای "عرفه" صحیفه سجادیه

عرفه، روز رحمت و مغفرت الهی است. روز بهره گیری از رحمت واسعه الهی است، هر کس به اندازه معرفت و شناختش، باید دست راز و نیاز به سوی حضرت حق بلند کند و مناجات و استغفار نماید. سخن گفتن با خدا و راز و نیاز به درگاه الهی را باید از مکتب امام سجاد(ع) آموخت، زیرا آن حضرت (ع) در این روز با اشک دیده و قلب شکسته و نیت خالص به درگاه الهی مناجات می کرد و دعای عرفه را زمزمه می نمود. هدف اصلی این دعا، تقرب به درگاه الهی است. حضرت امام سجاد(ع) برای آن که شیعیان به آن هدف دست یابند و برای بالا بردن سطح معرفت و شناخت شیعیان در زمینه خداشناسی، امامت و توبه و دوری از گناه، دعای عرفه را در این سه محورانشاء نموده است. همچنین برای تقرب به درگاه الهی نیاز به مقدماتی است که مهمترین آنها عبارتند از: 1- شناخت خدا 2- شناخت امام معصوم(ع) (به عنوان این که بهترین واسطه ارتباط ما با خداست 3- با توبه و استغفار، موانع تقرب- که گناه و معصیت باشد- را برطرف کردن.

در این مقاله سعی شده با نگرشی اجمالی به دعای عرفه امام سجاد(ع) مطالبی در اطراف این سه محور ارائه شود تا در روز عرفه هرچه بیشتر از معارف این دعای شریف بهره ببریم.

1- خدا شناسی

حضرت امام سجاد(ع) در بخش نخست دعای عرفه به مسئله خدا شناسی می پردازد و ضمن حمد و ستایش و تسبیح و تقدیس خدای متعال به موضوعاتی چون: توحید، علم، قضا و قدر، خالقیت و برخی از صفات الهی اشاره می کند. در نخستین فرازهای دعا، امام (ع) با اقرار به وحدانیت و یگانگی خدا به "توحید" اشاره می کند و می فرماید: "الحمد لله رب العالمین... انت الله لا اله الا انت، الاحد المتوحد الفرد المتفرد." سپس خدایی را که پروردگار جهانیان است، تویی خدایی که پرستش شده ای جز تو نیست یکتای تنهای یگانه ی بی مانندی.

در این فراز و فرازهای بعد، آن امام (ع) بیش از ده بار با کلمه "لا اله الا الله" که مشهور به کلمه "توحید" است، ضمن اقرار به وحدانیت خدا، به یکی از ارکان خداشناسی که همان توحید و وحدانیت خدا باشد، اشاره می کند. یکی دیگر از صفات الهی که در دعای عرفه به آن اشاره شده، "علم الهی" است. علم خدا تمام امور را در بر می گیرد، خواه جزئی باشد یا کلی، گذشته باشد یا حال و آینده، پنهان باشد یا آشکار، فرقی نمی کند. در هر صورت یکی از مسائل مهم خداشناسی است که بدون آن، خداشناسی کامل حاصل نمی شود. و می توان گفت معرفت خدا از هر طریق حاصل شود همگام با آن معرفت به علم خدا نیز حاصل می شود.

امام سجاد(ع) در فرازی در این زمینه می فرماید: "ولا یعزب عنه علم شیء." "علم چیزی از او پنهان نمی باشد. "سیحانک، خضع لک من جری فی علمک." "منزهی، هرچه علم تو بدان تعلق گرفته است برای تو فروتنی کند. از دیگر صفات خدا که در دعای عرفه امام مطرح شده، "خالقیت" است امام (ع) در فرازی با نفی شریک و وزیر در خلقت مخلوقات به مسئله توحید در خالقیت اشاره می کند و می فرماید:

"انت الذی لم یعنک علی خلقک شریک و لم یوازرک فی امرک وزیر، و لم یکن لک مشاهد ولا نظیر." shy& تویی آن که در آفریدنت شریک و انبازی یاریت نکرده و در کار تو وزیر و معاونی تو را یاری ننموده، و بیننده و مانندی برای تو نبوده است.

در فرازی دیگر امام(ع) با اشاره به قضا و قدر الهی و اراده و مشیت خدا می فرماید: "سیحانک، قولک حکم و قضاوک حتم، و ارادتک عزم، سیحانک لا راد لمشیتک، و لامیدل لکلماتک." منزه و پاکی! گفتارت حکمت و دانایی، و فرمانت واجب و لازم است و اراده و خواستت همان قصد است. منزه و پاکی! مشیت

و خواستت را باز گرداننده ای نیست و کلماتت را تغییر دهنده ای نمی باشد. در فرازهایی که گذشت امام (ع) با یاد آور شدن توحید و صفاتی چون: علم، خالقیت، تدبیرعالم، قضا و قدر... شناخت و معرفتی نسبت به خدا و عظمت وی در دل و جانمان ایجاد نمود که نتیجه این شناخت، بروز حالات خاص روانی و رفتاری نظیر حالت شکر و سپاس به درگاه الهی است که با توجه به منعم بودن خدا و شناخت او به عنوان ولی نعمت در انسان به وجود می آید. از این رو امام (ع) در فرازهای فراوان دیگر به حمد و ستایش خدا می پردازد و عرض می کند:

"لک الحمد حمداً یومم بدوامک." سپس شایسته توست، سپاسی که به همیشگی تو دوام داشته باشد. "حمداً لم یحمدک خلق مثله، ولا یعرف احد سواک فضله." سپاسی که آفریده شده ای مانند آن، تو را سپاس نگزارده باشد و کسی جز تو فضل و برتری آن را نشناسد. بعد از حمد و ستایش خداوند امام سجاد(ع) در فرازهای فراوانی صلوات برمحمد (ص) و آل آن حضرت می فرستد و می فرماید:

"رب صل علی محمد وال محمد، المنتجب المصطفی المکرّم المقرب، افضل صلواتک و بارک علیہ آتمّ برکاتک و ترحم علیہ امتع رحمتک."

ای پروردگار بر محمد و آل محمد که برگزیده، پسندیده، گرامی و مقرب است بهترین دروهای خود را بفرست، و کامل ترین نیکی هایت را براو افزونی ده، و سودمندترین مهربانی هایت را به او ببخش.

"صلوات" یکی از اذکار مهم و دارای فضیلت بسیار است که خداوند متعال در قرآن کریم به این ذکر مهم امر نموده است: "ان الله و ملائکته یصلون علی النبی یا ایها الذین امنوا صلوا علیه و سلموا تسلیما." (احزاب/56) خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می فرستند، ای کسانی که ایمان آورده اید، براو درود فرستید و سلام گوید و کاملاً تسلیم (فرمان او) باشید. یکی از فضایل صلوات این است که سبب استجابات دعا می شود. امام سجاد(ع) در صحیفه سجادیه درموارد زیادی در آغاز فرازها، جهت برآورده شدن حاجات برمحمد و آل محمد(ص) صلوات می فرستد.

"و صل علی محمد و اله... واجعل ذلک عوناً لی و سبباً لنجاح طلبتی." و بر محمد (ص) و خاندان او درود فرست، و آن را کمک من و مایه برآمدن حاجتم قرار ده.

2- امام شناسی

بحث امام شناسی یکی از مباحث بسیار مهمی است که در دعای عرفه به آن اشاره شده است. از آنجا که انسان نمی تواند بدون راهنما و برنامه مشخص به کمال و هدف نهایی که قرب به خداست، برسد ازاین جهت خداوند انبیاء و ائمه معصومین را فرستاده است.

در برکت وجود آنان همین بس که اگر ائمه علیهم السلام نبودند، از اساس اسلام خبری نبود. انحرافات که بلافاصله پس از رحلت رسول خدا(ص) پدید آمد دلیل خوبی براین مدعا است. اگر تلاش و زحمات ائمه معصومین علیهم السلام نبود، امروز ما نشانی از حقایق اسلام نداشتیم.

حتی آنچه در بین اهل سنت از حقایق اسلام باقی مانده به برکت ائمه هدی (ع) می باشد. امام سجاد(ع) دراین مورد می فرماید:

"اللهم انک ایدت دینک فی کل اوان بامام اقمته علما لعبادک، و مناراً فی بلادک بعد ان وصلت حبله بحبلک، و جعلته الذریعة الی رضوانک."

بارخدا! به هر روزگار بر روی زمین، دین تو در سایه بنده ای از بندگان برگزیده تو پناه گیرد و در حمایت وی تایید و تشدید گردد، این بنده برگزیده تو امام مردم باشد و اقوام و ملل را به سوی رضوان تو هدایت کند زیرا رشته ای با رشته تو مربوط دارد. همچنین از دیگر برکات وجود مقدس ایشان این است که به عنوان وسیله و دستاویز در راه رسیدن به خدا و سعادت اخروی انسان را کمک می کند.

"وجعلتهم الوسيلة الیک والمسلك الی جنتک." و ایشان را دست آویز به سوی خود و راه به بهشت خویش گردانیدی. اهمیت ویژگی فوق- رسیدن انسان به خدا به واسطه امام(ع)- به اندازه ای است که امام سجاد(ع) این ویژگی را در دعاها

دیگر برای "توحید" برمی شمارد و می فرماید:

"وسیلتی الیک التوحید." دست آویزم به سویت توحید و یگانه دانستن تو است. بنابراین با توجه به رسالت عظیم فوق، امام سجاد(ع) در مورد ویژگی ها و خصوصیات ائمه معصومین علیهم السلام می فرماید:

"رب صل علی اطائب اهل بینه الذین اخترتهم لامرک، و جعلتهم خزنة علمک، و حفظة دینک، و خلفانک فی ارضک، و حججک علی عبادک، و طهرتهم من الرجس والدنس تطهیراً بارادتک و جعلتهم الوسيلة الیک و المسلك الی جنتک."

پروردگارا! بر پاکان خاندان محمد صلوات بی شمار باد. برآن پاکدامنان و پاکدلان رحمت فرست که کلید داران خزانه علم تو و نگهبانان دین تو و مظاهر کامل تو در زمین و حجت‌های فروزان تو بر بندگان تو باشند. تو هم آنان را برگزیده ای و هم از پلیدیها

برکنارشان داشته ای و مقرر فرموده ای که میان تو و بندگان تو وسیله باشند و به سوی بهشت تو راه بنمایند.

دراین فرازها امام(ع) به ویژگیهای مهمی از ائمه معصومین (ع) اشاره نموده است که عبارتنداز:

- 1- هادیان و راهنمایان انسان ها، به راه سعادت و نیک بختی هستند.
- 2- خزانه داران علم الهی هستند.
- 3- حافظان دین هستند.
- 4- جانشینان خدا در زمین هستند.
- 5- حجت‌های خدا بر بندگان هستند.
- 6- معصوم و پاک ازهر پلیدی و نا پاکی هستند.
- 7- ایشان وسیله رسیدن انسان به خدا هستند.

وظایف مردم در برابر امام

شیعیان در برابر ائمه معصومین علیهم السلام دارای وظایف فراوانی هستند که امام سجاد (ع) به برخی از آنها در دعای عرفه اشاره نموده است.

از جمله می فرماید:

"واقترضت طاعتة، و حدرت معصیتة، و امرت بامتثال اوامره، والانتهاه عند نهیة والا یتقدمه متقدماً، ولا یتاخرعنه متاخراً، فهو عصمة

اللاذین، و کفھ المومنین، و عروة المتمسکین، و بهاء العالمین."

خدا! فرمان داده ای که بندگان تو از امام خویش پیروی کنند و بدین پیروی حق بندگی خود بگذارند و رضای ترا بدست آورند. فرمان داده ای که فرمانش بپذیرند و از آنچه نهی فرموده بپرهیزند و بر گفتارش پای نگذارند و از دستورش پیشی نجوبند.

"واجعلنا له سامعین مطیعین، و فی رضاه ساعین، و الی نصرته و المدافعة عنه مکنفین." و ما را در برابر فرمان وی (امام) شنوا و پذیرا گردان و چنان کن که در رضایتش بکوشیم و به یاریش بشتابیم و تا آنجا که توانیم از وجود عزیزش در روز حادثه دفاع کنیم.

از دیگر وظایفی که امام سجاد (ع) برای شیعیان بیان فرموده است وظایف زمان غیبت امام (ع) است.

"اللهم و صل علی اولیائهم المعترفین بمقامهم المتبعین منهجه المقتفین آثارهم المستمسکین بعروتهم المتمسکین بولایتهم المومنین بامامتهم المسلمین لامرهم المجتهدین فی طاعتهم المنتظرین ایامهم المادین الیهم اعینهم..."

"بار خدایا درود فرست بر دوستان ایشان که به مقام و مرتبه آنان اقرار دارند، راه روشن شان را پیروی می نمایند، دنبال آثار و نشانه هاشان می روند، به دستاویزشان چنگ می زنند، به دوستی شان تمسک می جویند، به امامت و پیشوایی شان اقتدا

می نمایند، برای امر و فرمانشان تسلیم و فرمانبر هستند، در طاعت و پیروی شان می کوشند، ایام روزگار (دولت و ظهور

خلافت) ایشان (ایام حضرت امام زمان(ع)) را انتظار دارند و چشمهایشان را به سوی آنان دوخته اند."

همان طور که ملاحظه می شود یکی از وظایف شیعیان در زمان غیبت امام زمان(ع)، انتظار در ظهور آقا امام زمان(ع) است.

البته این حالت باید به گونه ای باشد که وقتی امام زمان(ع) تشریف آوردند، آن چه به ما دستور می دهند، بدون چون و چرا پذیرا باشیم، آماده باشیم که در خدمت آن حضرت از مال و جان و همه دلبستگی های خود بگذریم و همه را در اختیار ایشان قرار دهیم. آیا این گونه هستیم؟ چنین آمادگی را در خود می بینیم؟ بکوشیم تا خود را تا این مرحله از شناخت و معرفت برسانیم تا از قافله جانان عقب نمانیم.(ان شالله)

3- توبه
بخش دیگر دعای عرفه، مسئله اقرار و اعتراف به گناه، به پیشگاه الهی و توبه و بازگشت از گناه و انجام دادن عمل نیک است. خداوند دوست دارد که بندگان او به گناهان خود اعتراف کنند. اظهار ذلت و اعتراف به گناه در پیشگاه الهی برای خدا، نفعی ندارد و به این وسیله، چیزی برای خدا حاصل نمی شود که قبلاً فاقد آن بوده است. انسان کوچکتر از آن است که بتواند با اعمال خود در خدا اثری ایجاد کند. ما هر چه گناه کنیم یا هر چه او را اطاعت نماییم در خدا تاثیری ایجاد نمی شود، بلکه اگر او را عبادت کنیم او با فیاضیت خود، ایمان و معرفت ما را بیشتر می کند و موجب می شود ما حالاتی معنوی پیدا کنیم. در این قسمت امام (ع) یاد می دهد که با اقرار به گناه و شرمساری از رفتارهای ناپسند خویش چگونه از گناه بیزاری بجوییم و از

این طریق به حقیقت پاک و به دور از گناه رو آوریم.
امام(ع) در فرازهای پی در پی به این مسئله اشاره می کند و می فرماید:
"انا المسيء المعترف الخاطيء العائر، انا الذي اقدم عليك مجترئا."
بد کردارم و اقرار دارم، و زشت رفتارم و لغزش خورده. منم که با تو گستاخی کردم.

اقرار و اعتراف به اعمال ناشایست نوعی محاسبه نفس است که سبب می شود انسان در وجود خویش بازنگری کند و نسبت به اعمال و رفتارش مراقبت بیشتری داشته باشد و در مقام عمل نیز با احساس کمبود و نیاز به ترک رذایل و انجام فضایل زمینه

را برای رسیدن به زندگی پاک فراهم نماید.
"فاحینى حیوة طيبة تنتظم بما اريد، و تبلغ بى ما احب من حيث لا اتى ما تكره، ولا ارتكب ما نهيت عنه."
مرا آنچنان زنده بدار که زندگی من با طهارت و تقوی بگذرد و مرور ایام به کام من باشد، و آنچه نمی پسندی به جا نیاورم و آنچه نهی کرده ای مرتکب نشوم.

بنابراین انسان با توبه حقیقی به پیشگاه الهی احساس سبک باری می کند و با امید به عفو و رحمت الهی به زندگی

شایسته اقدام می کند.
"و تب على توبة نصوحا ولا تب معها ذنوبا صغيرة ولا كبيرة، ولا تذر معها علانية ولا سريرة."
مرا به توبه خالص و پاکیزه توفیق ده که گناهان کوچک و بزرگ را با آن باقی نگذاری، و گناهان آشکار و پنهان را با آن واگذاری. به امید آن که همه ما در روز عزیز عرفه موفق به مناجات خالصانه و عاشقانه با معبود یکتا شویم و با واسطه قراردادن ائمه معصومین (ع) و با اشک چشم و عطر روح بخش توبه، غبار گناه و معصیت را از دل و جانمان بشوییم.

منبع :
دعای 47 صحیفه سجادیه